

**A határ menti régió új, migrációs problémáinak beépítése
a pedagógusképzésbe**

Absztrakt: A határ menti régió új, migrációs problémáinak beépítése a pedagógusképzésbe.

Határ menti régióink új, migrációs problémákkal néz szembe. A megnövekedett lakosságszám csak egy paramétere ennek az új jelenségnek. Ezért fel kell tárni azokat az élethelyzeteket, viszonyulásokat, problémacsoportokat, melyek a különböző magyarországi és határon túli régiókból érkezőkre jellemzőek (társadalmi, gazdasági tényezők) és amelyek motiváló erővel bírnak a letelepedés és/vagy továbbhaladás irányába. Ezeket az ismereteket, új nevelési és módszertani utakat kell beépíteni a pedagógusképzésbe, hogy a végzett pedagógusok felkészültek legyen ezen problémákkal küzdő családok, diákok nevelésére. Az ismeretek alkalmazásának lehetőségeit megkeresve és összeállítva fogalmaztuk javaslatainkat

Bevezetés

A város igen dinamikus fejlődése, növekedő lakossági létszáma indokolja a szociális szolgáltatók, és szolgáltatások fejlesztésére irányuló tevékenységek átgondolását, a szolgáltatók közti együttműködések vizsgálatát, a szolgáltató tevékenységek kapcsán bejárt kliens-utak elemzését és értékelését, a hiányzó szolgáltatások és tartalmak kiegészítését, innovatív megoldások keresését. Indokolt a jelen állapot elemzése után a pedagógusképzés kurzusain, esetelemző foglalkozásain változtatni, a migrációs kérdéseket a képzésbe illeszteni. Számba vettük az Önkormányzat fenntartásában működő szociális és gyermekjóléti intézmények mellett az iskolákat, óvodákat, egészségügyi intézményeket, a nyilvántartó hatóságokat, az egyházi fenntartású intézményeket, civil szervezeteket, alapítványokat acélból, hogy az elmúlt két évet jellemezzék migrációs szempontok alapján. Statisztikai adatokat kértünk fő tevékenységük mellett a vizsgált témakörből (migránsok aránya az ellátottak között), valamint az intézmények közti együttműködések értékeléséről is. A beérkezett anyagokat

elemeztük annak érdekében, hogy a pedagógusképzésbe való témabeillesztést meg tudjuk határozni, azok közvetlen és közvetett szakmai céljaival együtt.

Stratégiai célok

- Képzett, szükségletekre gyorsan reagáló szociális ellátórendszer működtetését segítő kurzus beiktatása a pedagógusképzésbe, a szociális ellátórendszer szakemberei számára;
- Sokszínű, rövid időn belül elérhető alapszolgáltatások biztosítása, melyek működtetésére a pedagógusok és a szociálpedagógusok képesek;
- Preventív, súlyos krízishelyzeteket megelőző jelzőrendszer működtetése, a megfelelő módszerek megtalálása;
- Professzionális segítő tevékenység megvalósítása a különböző helyszíneken, életkorokkal és pedagógusokkal;
- Módszereiben az egyéni szükségletekhez igazodó, de egységes elvek mentén működő, képzett szociális háló megteremtése és megismertetése a pedagógusjelöltekkel;

1./Helyzetelemzés - A társadalmi leszakadás tendenciái

A migráns, főleg a hirtelen elhatározásból, előkészítetlenül érkező család vagy egyén általában még rosszabb helyzetbe kerül, mint amilyen életkörülmények között élt korábbi lakókörnyezetében. Az ő esetükben a felzárkóztatás, motiválás alapvető és kiemelt cél a segítő kapcsolat során. Problémát jelent a lakhatás megoldása (drágább az albérlés, sok esetben nem rendelkeznek megfelelő anyagi háttérrel, nincs helyismeretük), munkahelykeresés, a mindennapi megélhetés (drágább élelmiszer árak, szolgáltatások, stb.). A civil szervezetek és az egyház jelenléte a folyamat során nem jellemző, ezért fokozottabb bevonása a szociális tevékenységekbe szükséges.

A társadalmi leszakadás viszonylagos lehet, a környezet függvénye. Az ország más területéről érkező csoport, család, a városlakókhoz képest hátrányban érzi magát. A város frekventált területein nem tud lakást bérelni, vagy venni a magas árak miatt, az „elit”-nek mondott iskolákba nehezen sikerül gyermekeit elhelyeznie, a helyismeret hiánya miatt nehézkes az ügyintézés, nem találja a hivatalokat. A megszokott sémái nem működnek, nehézségei támadnak, veszteségeket él meg sok területen. A gondokat nem tudta otthagyni, azok vele

jönnek, gyakran érzik úgy, hogy csapdába kerültek. Helyzetüket sok tekintetben visszalépésnek érzik. A gyermekeknek, főként a kamaszkorú gyermekeknek gyakran támadnak beilleszkedési problémái a kortárs csoportokban, közülük több egyszerűen visszaszökik előző lakhelyére.

A kirekesztődés főbb folyamatai

A kirekesztődés olyan társadalmi folyamat, melyet elsősorban azok a családok, egyének, csoportnak élnek, akik életkörülményeik miatt nem tudnak biztosítani megélhetést tagjaiknak. A szegénység mellett a társadalmi kirekesztődést élik meg azok az egyének, csoportok, melyek nem tagjai vagy nem lehetnek tagjai az adott kultúrának, csoportnak. A kirekesztődést élik meg azok, a munkanélküliek akik, nem tudják munkavállaló jogukat érvényesíteni, a társadalom felelőssé teszi, erkölcsileg hibáztatja munkája elvesztése, vagy megszerzésének lehetetlensége miatt.

A hibáztatás sérelmeket okoz, védekezésre készíteti az egyént, ezzel belekényszeríti abba a folyamatba, amelyből önerőből kevés valószínűséggel kerülhet ki.

A város lakosai közül a kirekesztődést azok élik meg leginkább, akik munkahelyük elvesztésével szociális körülményeiket nem tudták biztosítani. A betelepülő lakosság lakóhely keresése, valamint munkahely teremtése, támogató háttér hiánya miatt nehezen tudja képviselni önmagát. Olyan támogató szolgáltatásra van szükség, ahol az alapellátás mellett az érdekképviselet is jelen van

A legsérülékenyebb társadalmi csoportok

A régió lakossága életkor, foglalkozás és szociális körülményeit tekintve sem jobb, sem rosszabb körülmények között élnek, mint az országos átlag. A régió bevándorlói közül többen megtalálják helyüket különböző nagyságú településeken. A migránsok főleg a munkahely, a szociális körülmények miatt keresik a helyüket. Szociális helyzetképüket tekintve, a következő csoportok kerülnek a sérülékenyebbek körébe: nyugdíjasok és gyermekek, pszichiátriai betegek.

Földrajzi, gazdasági helyzet¹bemutatása

Sopron a Nyugat-Dunántúli régióban, Győr-Moson-Sopron megye nyugati részén helyezkedik el, a Sopron-Fertőd Kistérség központja. A kistérség délről közvetlenül határos Vas Megyével, ezen belül a Kőszegi és a Csepregi Kistérséggel, melynek jelentős része 1950-ig Sopron megyéhez tartozott. Délkeletről a Sárvári Kistérség, keletről pedig a Kapuvári Kistérség határolja, míg nyugatról és északról Ausztria. A magyar-osztrák határrégió Európa nyugati és középső része között híd szerepet tölt be. Sok kedvező adottsággal rendelkezik és már ma is a pozitív fejlődés számos előremutató példáját mutatja fel.

A Sopron-Fertőd Kistérséghez 40 település tartozik, lakosainak száma 96.318 fő, területe pedig 857 m². Az egymástól legtávolabb lévő települések közötti távolság több mint 50 km. A Sopron – Fertőd Kistérség a lakosság száma, a területe és a „súlya” tekintetében, regionálisan, sőt országos viszonylatban is a nagy kistérségek közé sorolható, nagyobb, mint a vele szomszédos négy kistérség együttesen. Sopron a kistérség legnagyobb települése, gazdasági, oktatási, szolgáltatási központja.

A térségben természeti értékek sokasága koncentrálódik viszonylag kis területen. A Soproni hegység szubalpin jellegű klímájával, hazai viszonylatban magashegységi jellegzetességeivel számos értékes, védett növény és állatfaj élőhelye. A soproni parkerdő az ország második leglátogatottabb parkerdeje, évente egymilliónál is több látogató keresi fel. A Fertő tó, hazánk második legnagyobb tava, a legnyugatibb sztyepp tó Európában. A klimatikus feltételek mellett a talaj és a víz magas sótartalma járul hozzá a mintegy 20 ezer éves Fertő tó és a környező tájegység biológiai sokféleségéhez. A Fertőtáj szubmediterrán klímája, a Fertő-Hanság Nemzeti Park, a világörökségi terület egyedülálló természeti értékeket képviselnek.

Sopron környéke és a Fertőtáj a híres borvidék szőlőinek termőhelye is, a szőlőültetvények jellegzetesen szép részei a tájnak.

Sopron „erősségei”:

- a térség földrajzi elhelyezkedése kiváló;
- egyedülálló természeti értékek sokszínűsége;
- jelentős történelmi, kulturális emlékek, hagyományok találhatók itt;
- nemzetiségi sokszínűség, határon átívelő kapcsolatok;

¹A Sopron-Fertőd Kistérség Társulása Kistérségi Iroda információs kiadványának adatai

- a térség határain túlmutató szerepkörű intézmények;
- magas foglalkoztatottsági arány, jól képzett munkaerő;
- jól kvalifikált segítő intézményi és szakemberi közösség;

Demográfiai adatok

Település neve	Teljes lakosság (fő)			
	2007	2008	2009	2010
Sopron	56 206	56 661	57 244	57 578

1. táblázat

Szolgáltatástervezési koncepció: <http://portal.sopron.hu/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/d8168886-4ded-11e3-a296-89a3abc42a81/szoc%20szolgáltatastervezesi%20koncepcio%20felulvizsg.pdf>

A kistérség területe nem jellemző az egyébként országosan megjelenő tendencia, miszerint a lakosság száma csökken. Sopron lakossága is növekszik, egyrészt a születések számának – kismértékű – emelkedésével és a bevándorlók, szerencsét próbálók számarányának emelkedésével. A városból a falvakba történő „kiköltözés” eredményeképpen a környékbeli települések lakosságai is emelkedtek, de ezzel ellentétesen megfigyelhető egy „idevándorlási” tendencia is a távolabbi kistérségek tekintetében. Innen a munkalehetőség, az óvodai- és iskolai ellátás hiánya mozdítja ki a családokat.

Szociális helyzet mutatói	Sopron	Társulás települései Sopron nélkül	Összesen
állandó népesség száma (fő)	57 578	38 740	96 318
munkanélküliek száma	1 054	650	1 704
munkanélküliek aránya a 18 éven felüli lakosság számához viszonyítva (%)	2	3	2

rendszeres gyermekvédelmi kedvezményt kapó gyermekek/családok száma	461	560	1 021	
ebből	azon gyermekek száma, akiknek a szüleik IGEN-nel nyilatkoztak a HHH-ről (fő)	136	97	233
	azon gyermekek száma, akiknek a szüleik NEM-mel nyilatkoztak a HHH-ről (fő)	0	97	97
	azon gyermekek száma, akiknek a szüleik nem nyilatkoztak a HHH-ről (fő)	325	182	407

2. táblázat

Gyermekvédelmi beszámoló:<http://portal.sopron.hu/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/c3847a3b-e4ff-11e4-830d-3799ce0b6414/gyermekjoleti%20feladatok%20ellatasa%20-%202014%20evi%20ertekeles.pdf>

Ami a munkanélküliek arányát jelenti látható, hogy az, az országos viszonylatban kedvező képet mutat, bár' aggodalomra ad okot, hogy közülük közel 11% azok aránya, akik több mint egy éven át nem tudtak elhelyezkedni – tartósan munka nélkül maradtak.

A 16 583 fő, 0-17 éves gyermek illetve család 6,1%-a részesül rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben és az összes gyermek 1,40%-ának szülei érzik halmozottan hátrányos helyzetűnek magukat illetve családjukat.

Gazdasági élet a Sopron-Fertőd Kistérségben

Sopronban, hazai viszonylatban is olyan jelentős vállalatok működnek, mint a Heineken Hungaria Sörgyár, a fémiparban az Euro-Elzett Zárgyártó és Kereskedelmi Kft., az Elzett Sopron Felületkezelő Kft, az UNIMAS gépgyár, a gumiiparban a Semperform Kft. és a Sempermed Kft. Az építőanyag iparban a Wienerberger téglagyár, az elektronikai és az autóiparban az IMS, illetve az AWF és a Hirschler üvegipari cég, továbbá az IKEA csoporthoz tartozó Swedwood Sopron bútorgyár. A Soproni Délkeleti Ipari Parkban 18 cég működik, árbevételük már 2007-ben is meghaladta a 40 milliárd forintot. A Kistérségben működő vállalatok közül több szerepel az ország 500 legjelentősebb cége között, így a GYSEV, az Euro-Elzett, az AUTOLIV és a Heineken Hungária Sörgyár.

A településeken magas színvonalú a mezőgazdasági termelés és jelentős az erdőgazdálkodási ágazat tevékenysége is. A termelők rugalmasan igazodnak a megváltozott feltételekhez, így például a cukorrépa termelés visszaesésével párhuzamosan jelentősen nőtt az ígéretesebbnek tűnő repce termelése. Jelentős a kistérségben a szolgáltatási és kereskedelmi szektor szerepe is. A Magyar Posta Zrt. soproni egységei szintén fontos regionális szerepkört töltenek be.

Az utóbbi években gyakorlatilag valamennyi nemzetközi kereskedelmi lánc egysége megjelent Sopronban. A Magyarországon ma működő valamennyi bank egysége is jelen van a kistérségben, elsősorban Sopronban. Az ország jelentős részén tevékenykedő Sopron Bank Burgenland központja szintén a városban van.

A Sopron-Fertőd Kistérség foglalkoztatási adatai

Település(ek) neve	18-59 évesek száma az állandó népességből (fő)			
	2006.	2007.	2008.	2009.
Sopron- Fertőd KTT	57 143	57 285	57 427	59 194
Sopron	34 569	34 593	34 617	36 854

3. táblázat

Szolgáltatástervezési koncepció:<http://portal.sopron.hu/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/d8168886-4ded-11e3-a296-89a3abc42a81/szoc%20szolgáltatastervezesi%20konceptio%20felulvizsg.pdf>

A statisztikai adatok alapján megállapítható, hogy a teljes kistérség állandó lakónépességének 60%-a munkaképes korú. Az aktív korú népesség (számokkal nem alátámasztható) jelentős része a szomszédos Ausztriában vállal munkát vagy itthoni munkája mellett alkalmanként Ausztriában szezonális – pl. mezőgazdasági – munkát végez, kiegészítendő a magyarországi bevételét, illetve 2011 májusától kezdődően jogszerű munkavállalás keretében jelenik meg ott munkavállalóként.

E tény jelentős hatással lesz a kistérség és a város munkaerőhelyzetére, elszívó hatást gyakorolva, egyben egy újfajta vándorlás eredményeként a városba való beköltözés számaránya növekszik, ami a helyi társadalompolitika szempontjából figyelmet érdemlő tényező.

Sopron-Fertőd Kistérség TT munkanélküliségi adatai ²				
év	nyilvántartott álláskeresők aránya a munkavállaló korú népességhez (%)	nyilvántartott álláskeresők %-a, aki 365 napon át munkanélküli	nyilvántartott álláskeresők %-a, aki járadékban részesül	nyilvántartott álláskeresők %-a, aki segélyben részesül
2007	2,25	7,8	47,08	16,4
2008	2,1	6,9	50,8	17,9
2009	2,5	3,2	55,02	13,29
2010	3,64	7,6	48,71	15,52

4. táblázat

Szolgáltatástervezési koncepció: <http://portal.sopron.hu/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/d8168886-4ded-11e3-a296-89a3abc42a81/szoc%20szolgáltatastervezesi%20konceptio%20felulvizsg.pdf>

² Forrás: www.nyugatrmk.hu –n található adatokból számítva

A fenti táblázat adatai alapján látható, hogy a vizsgált négy évben nőtt a munkanélküliek száma a Sopron-Fertőd Kistérség TT településein és egyre többen töltenek egy évet vagy annál több időt munkanélküli státuszban. Esetükben komoly nehézséget jelent az újbóli elhelyezkedés, a munka világába történő visszatérés.

A szolgáltatóknál 2011. évben megjelent „migráns” kliensek

Családsegítő Szolgálat	Gyermekjóléti Központ	Támogató Szolgálat	Családok átmeneti otthona
	52 család	1 család	6 család
33 felnőtt	83 felnőtt	1 felnőtt	7 felnőtt
	100 gyermek	2 gyermek	9 gyermek

5. táblázat

Szolgáltatástervezési koncepció: <http://portal.sopron.hu/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/d8168886-4ded-11e3-a296-89a3abc42a81/szoc%20szolgáltatastervezesi%20konceptio%20felulvizsg.pdf>

A Családsegítő Szolgálat nyilvántartása alapján a 2011-es évben a Szolgálatot felkereső migráns kliensek közül az alábbi számadat áll rendelkezésünkre:

A Szolgálatot felkereső 529 (régii és új ügyfél együtt) közül 33 esetben információk szerint, a segítségkérő más városból költözött Sopronba, öt éven belül.

A hozott problémák tekintetében elmondható, hogy általában munkahelykereséssel kapcsolatban, ügyeik intézésében (ez segély, ellátás, olcsó albérlet, egyéb lakhatási forma megtalálásában) kérnek segítséget. A költözés oka – jellemzően - menekülés az anyagi nehézségek elől, bízva abban, hogy Sopron városában megtalálják a számukra megfelelő munkahelyet, stabil lakhatást, jobb életkörülményeket.

Az igénybe vett szolgáltatások:

- Adósságkezelési szolgáltatás (két esetben)
- Álláskeresői szolgáltatás (11 esetben)

- Információ nyújtása, ügyintézésben segítségnyújtás, tanácsadás (12 esetben)
- Aktív korúak ellátása – rendszeres szociális segély igénylése (4 esetben), a Családsegítő Szolgálattal való kötelező együttműködés
- Egyszeri találkozás 4 esetben (konkrét segítséget vártak, pl. a lakhatás azonnali megoldását, pénzügyi vagy természetbeni segítséget)

A Gyermekjóléti Központban megjelent migráns családok számaránya magas (459 gondozott családból 52). Betudható ez annak, hogy a szolgáltatás igénybevételéhez nem szükséges állandó bejelentett lakcím, elég a tartózkodási hely is. A családok egy része eredeti lakcímén is gondozott család volt (19 család), és a szolgálatot ajánlás alapján keresi fel. Másik része a hatóság által együttműködésre kötelezett (védelemben vett 9 család), az ő esetükben a hatósági megkeresés alapján folyik tovább a gyermekek és a család gondozása. Harmadik klienscsoport (24 család) az „idegen” város okozta problémák megoldásához kér segítséget. 2012. év januárjában 6 új „migráns” család kért segítséget a szolgálatnál.

A családok átmeneti otthonában a városba érkezett, lakhatással nem rendelkező családok kértek segítséget. A gyermekek átmeneti otthonát külön nem tüntettük fel, mert ott olyan családok (6 család gyermekei) kértek segítséget, akik a gyermekjóléti központban is nyilvántartott kliensek.

A táblázatban fel nem tüntetett szolgáltató az egészségügyi alapellátás. A migráns családok egy része nem létesít állandó lakcímet a városban, így nem választ magának háziorvost sem. Betegség esetén az orvosi ügyeleten jelenik meg és kér ellátást. Az orvosi ügyelet pacienseinek közel egyharmadát tették ki ezek a megjelenések a 2011. évben.

Szolgáltatási környezet, szolgáltatások tartalmának bemutatása

Miután az egyének, a családok életében jelentkező problémák többnyire komplex viszonyrendszerben jelentkeznek, így azokat következőképpen csakis komplex módon lehet kezelni. Érdekes, hogy ez a komplex kezelés adja meg azt az egyediséget, amelyre az embereknek a velük való segítő munka során szükségük van, amelyben azt érzik, hogy odafigyelnek rájuk, támaszra lelnek döntéseik meghozatala után, és az eredmények, következmények átélése közben is. Ez is indokolja, hogy a velük való bánásmódra pedagógusokat kell képezni, vagyis a városban felmerülő szociális problémák kezelésére fel kell készülni.

A szociális ellátások tekintetében a legfőbb értékek:

- a társadalmi integráció erősítése – különösen a migránsok esetén;
- a hatékonyság, hatásosság;
- a minőség, minőségbiztosítás;
- a kliensközeliség;
- az egyénre szóló, egyénre szabott ellátások biztosítása;
- a társadalmi „humántőke” újratermelésében való részvétel erősítése;

Szubszidiaritás

Az egyén ellátása alapvetően a család felelőssége és amilyen mértékben ez nehezül vagy lehetetlenné válik, úgy „lépnek be” a gondoskodásba a családot körülvevő segítő körök, a családtól való távolság sorrendjében. A szubszidiaritás az önállóságot hangsúlyozza a szociálpolitikai rendszerektől való függőség helyett. A külső segítség csak akkor lép be, ha az illető mindent megtett saját helyzete javítása érdekében.

2./ Migrációs problémák beépítése a pedagógusképzésbe – szakmai kerekasztal/szabadon választható kurzus (0/1K)

A kurzus szükségességének indoklása

A kurzus összeállításához azokat az anyagokat használtuk, melyekben (lásd hivatkozás) már voltak próbálkozások olyan szakmai anyag szerkesztésére, mely a migrációs problémák kezelésével foglalkozik és a szociális szakemberek szükségesnek tartották a pedagógusok információinak gazdagítására és módszertani megsegítésére.

Magyarországon a szociális munka szakmaisága fregmentált, azaz vannak különböző szakterületek, például családsegítés, hajléktalan-ellátás, közösségi munka. Ugyanakkor nem alakult ki egy olyan integrált szemléletrendszer, amely nemcsak ellátja, segíti a rászoruló embereket, hanem politikai szinten is érdekeket érvényesít, kikövetel olyan jogokat, amelyek előmozdítják az ellátottak élethelyzetének javulását.

Ugyanakkor nem alakult ki egy olyan integrált szemléletrendszer, amely nemcsak ellátja, segíti a rászoruló embereket, hanem politikai szinten is érdekeket érvényesít, kikövetel olyan jogokat,

amelyek előmozdítják az ellátottak élethelyzetének javulását. kapcsolódó keresései az individuális és a közösségi erőforrások, erő tartalékok felismertetése, feltárása, kiaknázása és „képesé tevés” ezek használatára.

A szociális munkás alapvető feladata, hogy a lehetetlennek látszó ügyeket lehetővé tegye, a megoldhatatlant megoldja. A segítő foglalkozások területén gyakran jellemző a monotonitás, a sikerélmények hiánya, a kiszámíthatatlanság és a megfelelési kényszer. Manapság megfigyelhető, hogy a szakemberekre is ráférne az empowerment.

A szociális szférában jellemző a heterogenitás, amely jelenti az egyes intézmények jogi konstrukcióját (önkormányzati, alapítványi, egyesületi, egyházi stb.), a szakemberek képzettségi szintjét, az életkort és a szakmai munkában eltöltött időt egyaránt. Kevés olyan szakmai lehetőség van, amely egy közös érdek mentén szerveződik a nyílt, közvetlen kommunikációra törekedve, a „tiszta beszéd” igényével. Szükség van olyan konzultációra, szakmai egyeztetésre, ahol a résztvevő tagok élénk dialógust tudnak folytatni azokról a jelenségekről, témákról, amelyekkel nap, mint nap konfrontálódnak. Ezt kell beilleszteni a pedagógusképzésbe is.

A kurzus célja

A „Szakmai kerekasztal/szabadon választható kurzus - a szociális szférához kapcsolódó innovatív elméleti ideákról, gondolatokról, ismeretátadásról szóló program - célja egy olyan szakmai csoport létrehozása, amely hozzájárul a szociális professzió iránt elkötelezett szakemberek hivatástudatának erősítéséhez, lehetőséget teremt a bennük rejlő kreatív ötletek, a segítő kapcsolat során nagy hatékonysággal hasznosítható megoldások megosztására, a szakmai munkát megreformáló alternatívák átbeszélésére, megvitatására, koncepciók kidolgozására.

A kurzus célcsoportja, létszáma

A kurzuson részt vehet bármilyen szakos és tagozatos hallgató, aki a szociális szférához, köznevelés egyes intézményeihez bármilyen módon kapcsolódó tevékenységet folytat (vagy tanul), és megfelelő szakmai felkészültség mellett, saját szellemi tőkéjével gazdagítani szeretné ismereteit. A tervezett ideális létszám 15-20 fő.

Témakörök

1-2. téma: A szociális szféra és az érdekérvényesítés; a szociális ágazat marginális bérhelyzete

Ferge Zsuzsa szerint: a szociális munkások keresete ma már a szakmák fizetési rangsorában nem is az utolsó helyek egyikén van, hanem valóban a közalkalmazotti rangsor utolsó helyén. (2013.) A mindig szerény és csendes szakma most először lép fel közösen nem mások, hanem saját érdekeinek védelmében. A szociális munkások, szociálpedagógusok se ide, se oda nem tartoznak igazán, szinte lebegnek a társadalmi szakadék felett. Vergődnek a szigorúan szabályozó, gyakran büntető szegénypolitika követelményei és a szociális munkában kötelező segítő szolidaritás között.

Ebben a nehéz helyzetben járható út lehet a szociális szakmát tanulók egymás iránti szolidaritásának, az egymással való együttműködésnek az erősítése.

Másik elmozdulási irány lehet a még mindig kevésbé népszerű közösségi munka, közösségfejlesztés. (Ferge Zs, 2013.) Olyan csoportokra lenne szükség, amelyekben szociális szakemberek, pedagógusok (illetve az ez irányú képzésben résztvevők) és „klienseik” a közös szükségletekről, a közügyek javításáról kezdenek gondolkodni és beszélni. A kurzus-közösség tehát többlet erőforrást jelenthet, melynek sajátossága, hogy ezen szakmai csoport szerveződéséhez a humánerőforrás ötletén túl nincs költségfelhasználás.

3-4. téma: Az Igénybevevői Nyilvántartás bevezetése, szerepe a szociális és gyermekvédelmi szolgáltatások nyilvántartásában (Kása K,2012)

A Kormány kiemelt célja volt az állami támogatások felhasználásának korábban nehezen ellenőrizhető és nyomon követhető rendszerét átláthatóvá tenni. Ennek érdekében került bevezetésre a TAJ alapú igénybevevői nyilvántartási rendszer, mely 2012. július 1-jétől működik. A napi igénybevétel adatait nyilvántartó országos rendszerrel lehetőség nyílik a párhuzamosan és/vagy jogszerűtlenül igénybe vett támogatás lehívások kiszűrésére. (Doncsev A, 2013.) A rendszer bevezetésekor definiálták azokat a szolgáltatási köröket, melyek párhuzamos igénybevétele a hatályos jogszabályok értelmében nem lehetséges.

A rendszer bevezetése előtt a szociális szakemberek és a jelzőrendszer egyéb tagjai reménykedtek abban, hogy egy olyan elektronikus rendszer hoznak létre, amely kiváltja a dokumentációs kötelezettség egy részét. De sajnos ez nem így történt. Sőt, egyes elemzések

szerint összességében a helyzet rosszabb lett, mint előtte volt. A rendszer még a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény és a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény által előírt alapvető nyilvántartást sem váltja ki, a szolgáltatások napi szintű nyilvántartása pedig a legtöbb szolgáltató esetében kétszeres adminisztrációt követel meg: nem elég papíron dolgozni, ehhez többletként társul a központi elektronikus nyilvántartás. (Meleg S, 2012.)

5-6.téma: A belső migráció jelensége Sopronban

Az utóbbi tíz évben egyedül Pest és Győr-Moson-Sopron megyében nőtt a lakosság, ami egyértelműen a belső migráció hatásának tudható be, azonban ugyanebből az okból Nógrád és Békés megyében – ahol a legdrasztikusabb a fogyás – 9 százalékkal kevesebben éltek a népszámlálás időszakában. Sopron város lakosságának száma körülbelül 61.000 főre emelkedett. Egy tanulmány szerint az ausztriai határrégióba tartozó településen lévő lakóhely növeli legnagyobb mértékben a külföldi munkavállalás esélyét. (Sik E.- Tóth J (1999) A településnagyságot tekintve legerősebb a közepes nagyságú településen lévő lakóhely hatása. Ez arra utalhat, hogy a városokban többé-kevésbé elegendő munkalehetőség adódik, ami csökkenti a külföldi munkavállalás kényszerét, a kisebb falvak lakóit pedig visszatartja a kapcsolatok hiánya, az információkhoz való hozzáférés korlátozottsága. A munkavállalók zöme a magyar-osztrák határ túlsó oldalára éppen csak „átjár”, csak a közeli falvakban dolgoznak. Nagyon kevesen vannak, akik Béctől távolabb vállalnak munkát.

A határszélen dolgozó magyarokat jelentős hátrány éri nem csupán a bérek tekintetében, hanem a szociális juttatások alacsonyabb színvonalában, a nagyobb bürokráciában is, illetve azért is rosszabb érrefelé a magyaroknak, mert sok a magyar, és ezért gyanakvóbbak-ellenségesebbek velük szemben a hatóságok.

Az osztrák határ közelsége miatt, az ország keleti feléből érkező, Ausztriában szerencsét próbálók tömeges megjelenése következtében nőtt a kereslet az albérletek iránt, ezzel lineárisan a bérleti díjak is megemelkedtek. A lakhelyüket hátrahagyók alacsony piaci áron értékesítik ingatlanjaikat, és az ebből képzett tartalék jövedelemből vészelik át az állástalan időszakot. Az elképzelt, tervezett életminőséget a sikertelen álláskeresés miatt rendszerint kénytelenek feladni a betelepülő családok.

7-8.téma: Közösségi munka és a szociális munka kapcsolata

A szociális szakemberek (és jelöltek) nem, vagy csak nehezen tudják értelmezni és önmaguk munkájára vonatkoztatni a közösségi munkát. Ez utóbbi esetben is leginkább egyszerű események szervezésében gondolkodnak: gyereknap, falunap, nyári tábor, kirándulás, játszóház szervezése, nagycsaládosok összejövetelei, stb. Nincs ezen mit csodálkoznunk, hiszen a szociális munka hazai gyakorlatának harmadik évtizedében is jobbra az esetkezelő munka dominál. Még ma is így van ez, holott a szociális szakmán belül – igaz, vékony szálon – már a kezdetektől megjelent a problémában érintettek részvételének fontossága, az interdiszciplináris együttműködés szükségessége. (Nagyne Varga Ilona, szerk.2011)

A szegénység rohamos terjedése és mélyülése, s az ebből fakadó, egyre súlyosbodó társadalmi konfliktusok felerősítik a közösségi szál iránti igényt, hiszen e jelenségek egyre erőteljesebben mutatnak rá a mai gyakorlat gyengeségeire és szinte követelik a szakmai megújulást. Mind több szakember ismeri fel, hogy a közösségi- társadalmi problémák hatékony kezelése csak akkor lehetséges, ha a helyi közösség és a társadalom is akarja a változásokat és hajlandó is tenni értük.

Sokszereplős, egyéneket és intézményeket, eltérő érdekeket és szándékokat egyeztető, kommunikációt, egymás megismerését, megértését és együttműködését létrehozó, kiegyensúlyozó, többszereplős és hosszú folyamatokat indukálni – a mai állapotokat ismerve szinte kivitelezhetetlenül nehéznek tűnik. Ráadásul tudjuk azt is, a közösségi munka sem tudja önmagában megoldani e problémákat. Még azokban az országokban sem, amelyekben a közösségi munka megnyugtató feltételek között folytatódhat, ahol hosszú távú, időnként hosszabbítható programokban alkalmazott vegyes szakembergárda foglalkozik nemcsak tüneti problémák kezelésével, hanem az alapproblémák, a munkanélküliség, a képzetlenség és a lakhatás súlyos hiányainak orvoslásával.

A közösségi munka – hasonlóan a szociális munkához – hozzájáruló jellegű foglalkozás, amely önmagában nem tudja megoldani mindeme problémákat, de más szakmákkal és a szektorokkal (kormányzati, civil és üzleti szektor) együttműködve jelentősen hozzá tud járulni a problémák mérsékléséhez, s a feltételek együttállása esetén a megoldáshoz is.

A közösségi munka motivál a részvételre, önségítésre, cselekvésre, megérleli a változtatásra való igényt és képessé tesz a változtatások végig vitelére. Mindezek a segítségnyújtás új formáinak alkalmazásához vezetnek, ahhoz, miként lehet eredményesebb a szociális munka szakmai szerepvállalása a közösségben.

A segítő szakmák egymást kiegészítő segítségi formák és munkamódok, amelyeknek alkalmazása a helyi fejlesztési folyamatban bővítenő. A közösségfejlesztő, közösségi vállalkozásfejlesztő, felnőttképző, művelődésszervező, vidékfejlesztő, egészségnevelő, mediátor, pszichológus, tervező, ifjúságsegítő, szociálpedagógus, tanár, iskolaigazgató, vállalkozó, közigazgatási és más szakemberek bevonása és együttműködése a változás elérése érdekében egyaránt indokolt lehet.

Szükség van tehát arra, hogy az egyéni esetkezelésen túl a közösségközpontú megközelítés is széles körben elterjedjen, mert csak így érhet ő el, hogy a társadalmi integráció, inklúzió, szolidaritás irányába mozduljunk el azáltal, hogy a szociális munka végzése során olyan partnerkapcsolatot tételezünk fel, mely a közös gondolkodást, cselekvést helyezi a középpontba.

9-10.téma: A közfoglalkoztatás aktuális kérdései

A szakirodalmak alapján elmondható, hogy a rendszerváltást követően a fokozatosan kiépült közfoglalkoztatással a kormányok a makroszintű foglalkoztatási probléma kezelését az önkormányzatok hatáskörébe terelték át, és egy változó működési és finanszírozási feltételeket tartalmazó, gyakran rövid távú érdekeltségeket kiszolgáló rendszert építettek ki. A közfoglalkoztatás három típusát jelentő közhasznú-, közcélú- és a közmunkaprogramok célcsoportjainak a „segély helyett munkát elv” értelmében gyakorlatilag kötelezővé tették az átmeneti foglalkoztatást, ugyanis a nyílt munkaerőpiacon történő reintegráció helyett az önkormányzatok hatáskörbe tartozó rászorultság alapú támogatásokra való jogosultságának megszerzésének eszközei lettek.

Áttekintve a kilencvenes évektől kezdve a 2009-es válságig alkalmazott eszköztípusokat, lényegében nem lehet érdemi mennyiségi vagy minőségi fejlődést kimutatni a közfoglalkoztatás rendszerét illetően. Ugyanazon homogén eszközöket kínálta a kvalitatív és kvantitatív jellemzőit tekintve egyre heterogénebb célcsoportnak, ráadásul visszacsatolás híján gyakran nem vették figyelembe az egyre komplexebb problémákkal küzdő, eltérő földrajzi fekvésű és gazdasági fejlettségű önkormányzatok kapacitását mind személyi, tárgyi és anyagi feltételek terén. A programok célcsoportját jelentő tartósan munkanélküli, aktív korú és szociálisan rászorult személyek száma mindenképpen töretlenül nőtt, és a foglalkoztatás-, illetve szociálpolitika terén tett jogszabályi változások többnyire csak foltozgatták a rendszerváltozáskor örökül kapott magyar bőkezű jóléti rendszert és az intézményesült közfoglalkoztatást.

Célszerű kiemelni, hogy a közfoglalkoztatás mindig abban a korszakban kap nagyobb hangsúlyt, amikor a korábbi gazdasági és foglalkoztatási formák átalakulóban vannak, s az átmenet ideje alatt keletkezett munkaerő-piaci kereslet-kínálati egyensúly, valamint az ennek következtében kialakult jövedelemhiány a központi hatalom beavatkozását kényszeríti ki. A nincstelenség, jövedelemnélküliek, a változás következtében a korábbi munkaerő-piaci pozícióikból kiszorultak foglalkoztatása két szempontból is közérdeknek bizonyul: egyfelől a közösségi feladatokból az érintettekre eső rész ellátása, másfelől pedig az önfenntartás lehetőségének biztosítása, s ezáltal a közösség tehermentesítése miatt.

A közmunka az állam szezonális foglalkoztatásának bázisát adja (árvízvédelem, katasztrófaelhárítás, közútfenntartás, vasútkarbantartás stb.).

A jelenleg szervezett közfoglalkoztatási formák többségében a munkavégzés jellege, a végzett munka elismerése, a foglalkoztatás körülményei nem sokban különböznek a XX. század elején ínségmunkaként megismert pénzkereseti lehetőségtől. Az állam és az önkormányzatok számára ez rövid távon kettős haszon, hiszen a közfoglalkoztatottakkal végeztetett tevékenység lényegesen olcsóbb, mint a szabad piacon megrendelt feladatellátás, s még a szociális ellátásra fordítandó összeg is megmarad.

11-12.téma: Civil szervezetek szerepvállalása a szociális segítségben

Magyarországon is egyre hangsúlyosabb azon szervezetek társadalmi fontossága, melyek tevékenységüket nem a megszerezhető profit érdekében, hanem valamely közösség szükségleteinek kielégítése céljából végzik.

A felmerülő problémák hatékony kezelésében meghatározó a szerepük a civil- és egyházi szervezeteknek, az önkéntesek munkájának, akik személyes közreműködésükkel szervezeti keretek között tudják segíteni a rászoruló embereket, csoportokat. A szervezetek célja a kliensek, támogatottak életminőségének javítása. Szolgáltatásaik jelentős részével azonban nemcsak a rászorultakon segítenek, hanem tevékenységeik nagy részével (pl. jogi tanácsadás, társas összejövetelek biztosítása, bolt üzemeltetése, stb.) általában emelik az ott élő lakosság jóléti szintjét is.

Sopronban is számos civil- és egyházi szervezet végez karitatív tevékenységet, amellyel kiegészítik, segítik a szociális ellátórendszer szakmai munkáját, hozzájárulnak ahhoz, hogy segítő foglalkozású szakemberek problémamegoldása hatékonyabb legyen. A kérdés az, hogy vajon megfelelően összehangolt-e a segítő szervezetek munkája?

13. téma Az előregedő társadalom szociális kihívásai

A fejlett társadalmakban napjaink sürgető problémájává vált a társadalom „előregedése”, az idősök számarányának jelentős növekedése. A szociálpolitikának és a szociális munkának egyre inkább számolnia kell az „előregedés”-ből adódó gondokkal, nehézségekkel és kihívásokkal.

Az öregség összetett és heterogén jelenség. Meghatározása is nehéz, mert nincsenek határai. Általában akkor beszélünk öregségről, ha a szervezet biológiai visszafejlődése, hanyatlása megindul, továbbá ha a felnőttkori társadalmi szerepek betöltése nehezedik. A szakirodalomban sincs egységes definíció az öregségről: általában 70 év felett tekintik az embereket öregnek, de sokan ezt a korhatárt már 60 évre teszik (Buda, 1994).

Hazánkban napjainkra minden 5. ember betöltötte a 60. életévét – arányuk elérte a 20 %-ot (számszerűen körülbelül 2 millió lakost jelent). A 100 gyermekkorúra eső idős korúak száma, melyet az „öregedési index” fejez ki Pest megyében a legmagasabb, mintegy 145; és megyénként, régióként különböző: 90-től – 145-ig fejeződik ki. Összességében a magyar népesség öregedési indexe: 108-110 között mozog.

A fejlett országokhoz hasonlóan – hazánkban is – az idősödés demográfiai jellemzői közül kiemelhető: a „feminizáció”, ami azt jelenti, hogy a korban előrehaladva a férfiak halálozása kifejezettebb, mint a nőké. A születéskor várható átlagos élettartam Magyarországon jelenleg nagy különbségeket mutat a nemek vonatkozásában – férfiak: 66 év, nők: 75 év.

A népesség demográfiai „öregedése” – az idősebb korosztályok arányának növekedése – 2 tényezőre vezethető vissza. Az egyik az átlagos élettartam meghosszabbodása, a másik pedig a születések számának változása. Az előbbi öröndetes, folyamatos és mai tudásunk szerint vissza nem fordítható tendencia. Az utóbbi azonban ciklikus folyamat, amelyet nemcsak a jelenlegi, viszonylag alacsony termékenység határoz meg.

Az 50-es évek elején született rendkívül népes évjáratok (ún. „Ratkó-gyerekek”), továbbá ezeknek az 1970-es évek végén ugyancsak nagy számban született gyermekei még évtizedeken keresztül jelentős ingadozást okoznak majd a népesség kor-összetételében. Az ingadozás először 2020, majd 2050 körül fog erős nyomást gyakorolni a nyugdíjrendszerekre – mivel e népes korosztályok ekkor érik el a nyugdíjas kort (Augusztinovics, 2002).

Pénzpiaci elemzők szerint 2050-ig elkerülhetetlen a bérből fizetett nyugdíjjárulékok és nyugdíj-előtakarékossági levonások további jelentős megnövelése. 2050-ig az idős korúak aránya a

munkaképes korúakéhoz képest megkétszereződik. Ha minden más körülmény változatlan maradna, akkor az aktív keresőkre jutó nyugdíjasok ellátásával kapcsolatos közteher a mainak a duplájára kellene, hogy nőjön. A 2050. évi népesség fele várhatóan idősebb lesz 50 évesnél.

A kevés vállalt gyermek miatt egyre több lesz az elmagányosodó és ápolásra szoruló idős ember. Valószínű, hogy az állam 2050-ig már teljesen kivonul az időskori szociális-otthoni ellátásból az ellátás költségigénye miatt. Az üzleti célú időskorú szociális ellátás várhatóan dinamikusan emelkedik, de az ilyen otthonokban rejlő kockázatok kivédése megoldatlan. Sajnos, ma még ötletek sincsenek arra nézve, hogy hogyan oldjuk majd meg a várható idősgondozási kötelezettségeinket. Gond az is, hogy az átlagosnál alacsonyabb nyugdíjak még az állami szociális otthoni ellátást sem fedezik, nemhogy az üzleti típusú otthonokét fedezni tudnák.

14-15.téma: Szociális munka a fenntartható fejlődésért?!

A fenntartható szociális munka irányába való erőteljesebb orientációhoz globális indokok társulnak. A világ ugyanis radikálisan változik, az emberi tevékenység is globalizálódik. A természet folyamatainak értelmezése átalakuláson megy keresztül, amit sok esetben a Föld nem várt természeti katasztrófák formájában „ki is követel magának”. A globális világban lezajló folyamatok, és annak társadalmi hatásai a szociális munkától is a korábbihoz képest új attitűdöt és innovatívabb megközelítéseket követelnek meg. Ennek hatásai Magyarországon is érezhetők, nyilván mérsékeltebb módon, mint a nagy kiterjedésű, számottevő lakosságszámmal rendelkező országokban. Ma már közhely, de igaz: a Föld, az emberek fogyasztás-orientált értékrendszere miatt, egyre inkább teljesítőképessége határához érkezett, ami a szociális munkások számára is hordoz feladatokat. (Herpainé, Márkus Á.2011)

A segítő szakmáknak fel kell vállalniuk a problémaközvetítő funkciót. A fenntarthatóság széleskörű értelmezésére van szükség. A politikának, a gazdaságnak és a társadalmi rendszereknek is reflektálniuk kell a fenntarthatóságra, mint alapelve. Kiemelten fontos a méltányosság és az egyenlőség közvetítése. A bevonás és partnerség szintén kulcsfontosságú feladat. A családok felé irányuló szemléletben is változtatásra van szükség. Ők ugyanis nem csupán vevők és fogyasztók, hanem a nehézségeket gyakran előidéző és azt megoldani képes szereplők.

Az ökoszociális szociális munka feladata, hogy felhívja a figyelmet az ember és a természet közötti kapcsolat mibenlétére, különös tekintettel az ökoszociális fenntartható fejlődésre.

A szociális munka azonban még mindig nem látja a saját szerepét a globálisan megjelenő, egymással összekapcsolódó társadalmi problémák által előidézett szituációban (Mary, 2008). Mindez annak ellenére történik így, hogy elérkezett az emberiség arra a pontra, amikor a fenntarthatósági szempontot is érvényesíteni kellene a jóléti rendszerek működésének értékelése során, és nem elveszni csupán a – kétségtelenül nem kevésbé súlyos – helyi ügyekben. Ennek szükségessége azzal áll összefüggésben, hogy egyértelmű kapcsolat van az egyéni vagy családi szinten manifesztálódó problémák, mint például a munkanélküliség, a dependenciák, vagy a szennyezett lakókörnyezet, és a világban zajló globális közösségek által megtapasztalt történések között. Ez a szituáció nem csupán a szociális szférától, hanem a hétköznapi emberektől is attitűdváltást követel.

A jelenlegi globális társadalmi-gazdasági történések közepette a szociális munkásoknak a változás ügynökeiként kellene fellépniük (Mary, 2008). Arról, amit jelenleg a segítő szakemberek a társadalom és a természet közötti kapcsolatrendszer mibenlétéről tudnak, kevés. Egy jó adag önreflexióval megsegítve, a szociális szakmának át kellene gondolnia, hogy a jelenlegi tudáskészlet elegendő-e az új típusú kihívások kezelésére, és hogy jelenleg mennyire adekvát eszköztárral végzik a napi munkájukat.

Összegzés

A belső migráció kliensvándorlásainak nyomon követésében kiemelkedik a problémamegoldást segítő szociális erőforrások vizsgálata. A szakirodalom kiemelten foglalkozik a családi és a tágabb értelemben vett szociális kapcsolati háló feltérképezésével, strukturált interjúkon keresztül segít megismerni, elemezni az adott vizsgálati terület rizikófaktorait. A kapcsolatok minősége meghatározó a minőségi életvitel, annak intenzitása, mélysége és tartalma szerint. A személyes kapcsolatok mellett kiemelkedő szerepet töltenek be a vándorló kliensek életében azok a szolgáltatói kapcsolatok, segítő háttér-kapcsolatok, amelyek az életminőség javítását, vagy szinten tartását idézik elő. A professzionális segítő kapcsolatok szerveződése, fejlődése, aktuális értékelése komoly kihívásai a szakmának, a szakmára való felkészítő/képző helyeknek. Ezt célozta a migráció elemzésére, megismerésére, a helyzet javítására célzó szakmai kurzus is.

IRODALOM

Bánhidi Gabriella (2009) Kényszerek és döntések felnőttkorban In: Család, gyermek, ifjúság folyóirat 18. évf. 2. sz. 27-34. oldal

Ifj. Fekete Gyula (2008) Az elöregedés és a népességfogyás gazdasági és társadalmi következményei - tanulmány

Ferge Zsuzsa (2013) Levél a szociális munkásokhoz a 2013. évi Szociális Munka Napján (2013. november 12.)

http://www.3sz.hu/sites/all/modules/pubdnt/pubdnt.php?file=http://www.3sz.hu/sites/default/files/2013.11.12__szocmunka_udvozles_Ferge_Zsuzsa.pdf&nid=8068

Gál Antal (2013) Gyermekvédelmi tükör 2013: Diplomás családgondozók tömege a létminimum alatt

Herpainé Márkus Ágnes: Fenntartható fejlődés és szociális munka – öko - szociális munka. in : Szociális munka a fenntartható fejlődéséért, 2011. Szekszárd

<http://www.mogyesz.hu/files/Gyermekv%C3%A9delmi%20t%C3%BCk%C3%B6r%202013.pdf>

Jász Krisztina (2011) Szociális munka, fenntartható alapokon In: Szociális munka a fenntartható fejlődésért 29-46. oldal

http://igyk.pte.hu/files/tiny_mce/File/ekonyvtar/konyvek/szocialis_munka_a_fenntarthato_fejlodesert.pdf

Katz Katalin (2009) A szociális munka kultúrái In: Esély: társadalom- és szociálpolitikai folyóirat 20. évf. 6. sz. 108-116. oldal

Kása Karolina (2013.): Az Igénybevevői Nyilvántartás bevezetése, szerepe a szociális és gyermekvédelmi szolgáltatások nyilvántartásában, Siofók

Könczei György (2009) Fogyatékoságtudományi fogalomtár 32. oldal

König Éva (2004) A segélyezés Bermuda-háromszöge In: Esély: társadalom- és szociálpolitikai folyóirat 15. évf. 1. sz. 38-53. oldal

Légmán Anna (2012) Az örület és az örültek helye a társadalomban In: socio.hu folyóirat 2. évf. 1. sz. 47-53. oldal

Meleg Sándor (2012) Gondolatok a Kenyszi/Tevadmin rendszerről

<http://tamogatoweb.hu/index.php/hirek-informaciok/81-szubjektiv/292-gondolatok-a-kenyszi-tevadmin-rendszerrol>

Dr. Nagyné Schiffer Rita (2008) Idősek - öregedés és társadalom In: Részfeladatok a szociális problémamegoldásban – tanulói jegyzet

Nagyné Varga Ilona szerk. (2011) Közösségi munka a családsegítésben Debreceni Egyetem

Sik E.- Tóth J (1999. szerk,) Magyarok az osztrák munkaerőpiacon. In Átmenetek MTA PTI, Budapest, 1999, 123-172. o.

Szabó Andrea (2013) A Közfoglalkoztatás a gazdasági ciklusok kontextusában – egyetemi doktori (PhD) értekezés

http://hetek.hu/hatter/201304/nepszamlalas_alig_van_pozitiv_adat

http://www.kisalfold.hu/soproni_hirek/

Sopron város ide vonatkozó dokumentumai:

Szolgáltatástervezési koncepció

<http://portal.sopron.hu/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/d8168886-4ded-11e3a29689a3abc42a81/szoc%20szolgáltatastervezesi%20konceptio%20felulvizsg.pdf>, 2013.

Gyermekvédelmi beszámoló

<http://portal.sopron.hu/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/c3847a3b-e4ff-11e4-830d-3799ce0b6414/gyermekjoleti%20feladatok%20ellatasa%20-%202014%20evi%20ertekeles.pdf>

HEP

<http://portal.sopron.hu/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/f732b3b1-586e-11e5-82c2-ddb16f88f5fa/helyi%20eselyegyenlosegi%20program%20felulvizsg.pdf>

ITP

<http://portal.sopron.hu/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/56f78a7c-ed99-11e4-830d-3799ce0b6414/smjv%20integralt%20teruleti%20programjanak%20elfogadasarol.pdf>

<http://www.parlament.hu/irom39/12080/12080-0001.pdf>